

**Geri Dönüş Baskısı
Altında Suriyeli Göçmen
Kadın, Lgbtq+ ve
Çocukların Temel Hak
Alanlarına Erişimde
Karşılaştıkları
Engel ve ihlaller**

Geri Dönüş Baskısı Altında Suriyeli Göçmen Kadın, Lgbtq+ Ve Çocukların Temel Hak Alanlarına Erişimde Karşılaştıkları Engel Ve İhlaller

İstanbul'da "Öteki" Olmanın Panoraması: Sağlık, Adalet ve Eğitim Alanlarında Nitel Bir İnceleme

Hazırlayanlar: Özgün ÖZATA & Eylem Çağdaş BABAOĞLU

Tasarım: lepege medya
www.lepegemedya.com

Göçmen Mülteci Dayanışma Ağı
İSTANBUL, 2026

İçindekiler

1.1. Özet	6
1.2. Giriş	6
2. İstanbul'da Yaşayan Suriyeli Göçmenlerin Sağlık Hizmetlerine Erişim Durumları ve Karşılaştıkları Hak İhlalleri	8
2.1. Türkiye’de Göçmenlerin Sağlık Hakkına Erişimi: Yasal Çerçevenin ve Politikanın Tarihsel Seyri	8
2.2. Sağlık Hakkına Erişimdeki Değişimlerin Güncel Vaka ve Gözlemler Üzerinden Analizi: Birinci Vaka	11
2.3. Sağlık Hakkına Erişimdeki Değişimlerin Güncel Vaka ve Gözlemler Üzerinden Analizi: İkinci Vaka	12
2.4. Sağlık Hakkına Erişimdeki Değişimlerin Güncel Vaka ve Gözlemler Üzerinden Analizi: Üçüncü Vaka	13
2.5. İzlem ve Sonuç	14
3. Suriyeli Göçmenlerin Adalete Erişim Koşulları	15
3.1. Adalete Erişim Noktasında Son Dönemde Yaşanan Değişimler ve Bu Değişimlerin Suriyeli Göçmenlerin Hayatları Üzerindeki Trajik Etkileri	15
3.2. İstanbul Sözleşmesi ve Göçmen Kadınlar: Bir Hak Kaybı Analizi	16
3.3. Adalete Erişimdeki Değişimlerin Güncel Vaka ve Gözlemler Üzerinden Analizi: Birinci Vaka	18
3.4. Adalete Erişimdeki Değişimlerin Güncel Vaka ve Gözlemler Üzerinden Analizi: İkinci Vaka	18
3.5. Adalete Erişimdeki Değişimlerin Güncel Vaka ve Gözlemler Üzerinden Analizi: Üçüncü Vaka	20

3.6. İzlem ve Sonuç	20
4. Suriyeliler Başta Olmak Üzere Türkiye'de Yaşayan Göçmenlerin Eğitime Ulaşım Koşulları	21
4.1. Göçmenlerin Eğitim Hakkı Bağlamında Gündelik Yaşam Deneyimleri	22
4.2. Göçmen Çocuk ve Gençlerin Eğitime Erişimde Yaşadıkları Zorluklar ve Söz Konusu Zorlukların Çocuk ve Gençlerin Hayatlarına Etkileri: Birinci Vaka	23
4.3. Göçmen Çocuk ve Gençlerin Eğitime Erişimde Yaşadıkları Zorluklar ve Söz Konusu Zorlukların Çocuk ve Gençlerin Hayatına Etkileri: İkinci Vaka	24
4.4. Göçmen Çocuk ve Gençlerin Eğitime Erişimde Yaşadıkları Zorluklar ve Söz Konusu Zorlukların Çocuk ve Gençlerin Hayatına Etkileri: Üçüncü Vaka	25
4.5. İzlem ve Sonuç	25
5. Ek Bölüm: 2026 Yılı İtibarıyla Geri Gönderme Merkezlerinin Durumu	26
6. Sonuç	27
7. Politika Önerileri	27
7.1. Suriyeli Göçmenlere Yönelik Politika Önerileri	27
7.2. Genel Göçmen Haklarına Yönelik Politika Önerileri	28
KAYNAKÇA	30

1.1. Özet

2011 yılında Suriye’de iç savaşın patlak vermesinden sonra pek çok Suriye vatan-daşı Türkiye’ye göç etmiştir. Zaman içinde Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin sayısı milyonları bulmuş, bu durum pek çok toplumsal değişimi beraberinde getirmiştir. Söz konusu kitlesel göç, ilk baş-larda geçici bir durum olarak kabul edilse de zamanla öyle olmadığı anlaşılmış, pek çok Suriyeli Türkiye’yi vatan olarak belle-miştir.

2014 yılında yürürlüğe giren “Geçici Korumaya Yönetmeliği” sayesinde Suriyeli göçmenlere sağlık, iş gücüne katılım ve eğitim bağlamında bazı haklar tanınmış olmasına rağmen, Suriye’den göç eden kişiler hiçbir zaman kalıcı “mülteci” statüsüne erişememiştir. İlerleyen yıllarda ekonomik ve toplumsal kaygılar dolayısıyla kutuplaşma ve göçmenlere karşı olan tahammülsüzlüğün artmasıyla birlikte halihazırda oldukça yetersiz olan göçmenlere tanınmış haklar daha da sınırlandırılmıştır.

2022 yılı itibarıyla göçmenlerin bulundukları mahallelerden başka mahallelere taşınmasının yeni kısıtlayıcı düzenlemelere tabi tutulması yoluyla özellikle Suriyeli göçmenlerin mobilizasyonu sınırlandırılmıştır. 2024 yılında Esad rejiminin devrilmesinden sonra, söz konusu yasak ve kısıtlamalar Suriyelilerin ülkelerine geri dönmeleri yolunda baskı oluşturma amacı güdüldüğünü düşündürecek biçimde artmış ve sağlık başta olmak üzere adalete erişim ve eğitim gibi temel hak alanlarına Suriyeliler başta olmak üzere pek çok göçmenin erişimi kısıtlanmıştır. Suriyeli göçmenlerin 2026 yılı itibarıyla içinde bulundukları durum son

derece endişe vericidir. Dolayısıyla bu konuya artık daha fazla duyarsız kalınmama-lı, ülkemizde yaşanan bu insanlık dramına ivedilikle dikkat çekilmelidir.

1.2. Giriş

Göçmen ve Mülteci Dayanışma Ağı olarak bundan bir önceki raporumuzda bilhassa Beşşar Esad rejiminin Aralık 2024 itibarıyla devrilmesinden sonra göçmenlerin sağlık haklarına ilişkin kısıtlamalara gidilmesi ve bu durumun göçmenlerin yaşamlarında yol açtığı trajik sonuçlara değinmiştik. Şimdi ise gerek toplumda göçmenlere karşı giderek artmakta olan hoşgörüsüzlük ve hatta ırkçılığa dair gözlemlerimiz, gerekse sağlığın yanı sıra adalete erişim ve eğitim haklarına ulaşım da kısıtlamalara gidilmiş olması dolayısıyla dayanışma ağı olarak yaşanan hak ihlallerine ilişkin olarak aldığımız yardım çağrıları ve başvuruların gözle görülür bir biçimde artmış olması sebebiyle bu raporu hazırlamayı gerekli gördük.

Resmi verilere göre Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı 2021 yılında yaklaşık 3,7 milyon ile zirve noktasına ulaşmışken, Göç İdaresi Başkanlığı’nın Mayıs 2026 verileri bu sayının 2,9 milyona gerilediğini göstermektedir. Bu süreçte yaklaşık 700 binden fazla Suriyelinin “gönüllü geri dönüş” adı altında ülkeyle ilişkisi kesilmiş olsa da sahadaki gözlemlerimiz ve tarafımıza ulaşan başvurular, bu sürecin bir pazarlık unsuru olarak devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Göçmen ve Mülteci Dayanışma Ağı olarak dünyada ve Türkiye’de, özellikle son

dönemde devletler düzeyinde yürürlüğe konan göçmen düşmanı politikaların, toplumsal olarak ne denli büyük hasarlar yarattığını gözlemledik, gözlemliyoruz. Buna ek olarak dayanışma ağı olarak yaptığımız toplantılarda, Türkiye Cumhuriyeti devletinin -yine özellikle Esad rejiminin devrilmesinden sonra- Suriyeli göçmenlere ilişkin geri gönderme politikalarında artış olduğu sonucuna varmış bulunmaktayız. Söz konusu geri dönüş süreçleri her ne kadar resmi makamlarca "gönüllülük esasına dayalı" olarak lanse edilse de sahadan aldığımız veriler, bu durumun idari kısıtlamalar, hak mahrumiyetleri ve hukuki baskılar aracılığıyla inşa edilen zorunlu bir geri gönderme pratiğine dönüştüğünü göstermektedir. Özellikle Suriyelilerin üçüncü ülkelere geçiş veya Türkiye'de kalış hakları üzerinden yürütülen diplomatik pazarlıklar hala sıcaklığını korumaktadır.

Suriyeli göçmenler başta olmak üzere göçmenlerin tecrübe etmekte oldukları geri dönüş baskısı ve hak kayıplarının son derece trajik sonuçlara yol açtığını, hemen her hafta tarafımıza yapılan başvurular neticesinde birebir gözlemlene şansımız oldu. Ayrıca göç alanında çalışan pek çok sivil toplum kuruluşunun fonlarının uluslararası finansörler tarafından aniden kesilmiş olması sebebiyle işlevsiz kaldığına ve/veya faaliyetlerini tamamen sonlandırmak zorunda kaldıklarına da şahit olmuş bulunmaktayız.

İddia edilebilir ki yaşanan tüm bu hak kayıpları özellikle kadınların, LGBTQ+ bireylerin ve çocukların mağduriyetine yol açmaktadır. Göçmen kadınlar, hem menşe ülkelerindeki hem de Türkiye'deki toplumsal cinsiyet temelli hiyerarşinin kesişiminde yer alarak çoklu dezavantajlar yaşamaktadır.

Erkeklerin görece esnek hareket kabiliyeti ve işgücüne katılım imkanlarına karşın, kimi durumlarda ailelerini geride bırakarak Avrupa'ya yönelmeleri, yalnız kalan kadınları ve çocukları derin bir yoksulluğa itmektedir. Yerel toplumun önyargıları ve artan güvenlik endişeleriyle birleşen bu güvencesizlik, kadınların büyük ölçüde hane içine kapanarak sosyal izolasyona sürüklenmesine neden olmaktadır. Benzer şekilde, LGBTQ+ göçmenler menşe ülkelerindeki baskıcı yapıya kıyasla Türkiye'de nispi bir görünürlük kazansalar da hem göçmen statüleri hem de kimlikleri üzerinden kesişimsel ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Tüm bu asimetrik güç ilişkileri ve sosyal dışlanma sarmalı içerisinde, göçmen çocuklar en korumasız ve tümüyle dışa bağımlı grubu oluşturmaktadır.

Sonuç olarak; göçmenlerin karşı karşıya kaldıkları hak ihlallerinin görmezden gelinmesinin ve yardım çılgınlıklarına kulak tıkanmasının yakın gelecekte salgın hastalıklar başta olmak üzere pek çok toplumsal probleme yol açacağını üzülererek öngörmekteyiz. Tüm bu endişe verici gelişmeler neticesinde özellikle hak ihlalleri ve kısıtlamaları konusuna dikkat çekmek amacıyla saha araştırmalarından elde ettiğimiz nitel verilere dayanan bu raporu hazırlamayı uygun gördük. Elde ettiğimiz verilere derinlemesine mülakatlar neticesinde ulaştık ve şimdiye dek pek çoğu İstanbul'da yaşayan Suriyeli olmak üzere yaklaşık elli kişiyle görüştük.

Özgün Özata tarafından sürdürülen ve Ağ'ımızla paylaştığı saha araştırmasından elde ettiğimiz veriler ileride feminist perspektiften yazılacak akademik bir tezde yazılmak üzere kullanılacağından bilhassa kadınların anlatılarına odaklanıldı ve derin-

lemesine mülakatların pek çoğu kadınlar ile yapıldı. Yaptığımız çalışma doğası gereği genel geçer nicel analizlerden ziyade göçmenlerin gündelik yaşamlarından canlı kesitler ve hikayeler sunabilmemize imkân sağlamakta, muhataplarımıza 2026 yılı itibarıyla İstanbul'da "öteki" olmaya dair bir resim sunmakta, dolayısıyla onları konuya ilişkin belli bir sosyal bilinç geliştirmeye teşvik etmektedir. Öte yandan böyle nitel araştırmaların kendi içinde bir sınırlılığı olduğu da unutulmamalıdır.

2. İstanbul'da Yaşayan Suriyeli Göçmenlerin Sağlık Hizmetlerine Erişim Durumları ve Karşılaştıkları Hak İhlalleri

Raporumuzun bu bölümünde başta Suriyeliler olmak üzere ülkemizde yaşayan göçmenlerin sağlık haklarına erişim konusunda yaşadıkları zorluklar ve göçmenlerin sağlık haklarına erişimi konusunda getirilen siyasal/yasal kısıtlama ve engeller irdelenecektir. Raporun bu kısmında yer alan veriler, 2025 Ağustos ve 2026 Mart ayları arasında Suriyeli göçmenlerin kendileriyle yapılmış yüz yüze görüşmeler ve derinlemesine mülakatlar yoluyla elde edilmiştir. Dolayısıyla durum hakkında istatistiki bir tablo sunmak gibi bir iddiamız yoktur; fakat vaka analizleri üzerinden verilecek örneklendirmeler vasıtasıyla okuyucuya göçmenlerin sağlık haklarının yasal olarak kısıtlanması kişilerin hayatları üzerindeki yıkıcı etkileri hakkında insani bir bakış açısı sağlanması hedeflenmektedir. Tekrar etmek gerekirse, bizi bu raporu hazırlamaya teşvik eden temel etken bilhassa sağlık haklarına ulaşamama konusunda göçmenlerin tarafımıza yapmış oldukları çok sayıda başvurdur.

Sağlık hakkı ihlalleri ve bu sebeple yaşanan mağduriyetler sebebiyle hemen her hafta gerek çevrimiçi iletişim platformları vasıtasıyla gerekse yüz yüze yapılan pek çok başvuru almaktayız. Bu başvurular neticesinde vardığımız sonuç şudur: günümüz itibarıyla pek çok göçmen gebe takibi, aşılama, aile hekimliklerine ulaşım gibi toplum sağlığı açısından son derece büyük önem arz eden temel sağlık haklarına dahi ulaşamamaktadır. Dolayısıyla bu durum çok da uzak olmayan bir gelecekte göçmenlerin yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının sağlığını tehdit eder hale gelecektir. Otoriteler konu hakkında çoğunlukla sessiz kalmakta ve durumun vahametini görmezden gelmekte, sivil toplum kuruluşları ise faaliyetlerine finansal ve bürokratik olarak ket vurulduğundan sorunun çözümünde rol alamamaktadır. Hal böyleyken gelecekte yaşanabilecek daha büyük ve yıkıcı toplumsal krizlerin önüne geçilebilmesi açısından göçmenlerin sağlık haklarına erişim noktasında karşılaştıkları engellere dikkat çekilmesi ve çözüm öneriyle gelinmesi elzemdir.

2.1. Türkiye'de Göçmenlerin Sağlık Hakkına Erişimi: Yasal Çerçevenin ve Politikanın Tarihsel Seyri

2011 yılında patlak veren Suriye iç savaşının ardından ortaya çıkan kitlesel göç hareketinin yönetilmesi amacıyla 22 Ekim 2014 tarihinde hukuki temelini Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91. maddesinden alan 2014/6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Ne var ki söz konusu yönetmelik, Suriyelilere

bireysel mülteci statüsü yerine “geçici koruma” statüsü tanımıştır. Bunun yanı sıra yönetmelik çerçevesinde Suriyelilere kayıt altına alınma, geçici koruma kimlik belgesi edinme, sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanma, sosyal yardım alma ve geri gönderilmeme güvencesi bağlamında sınırlı birtakım haklar sağlanmıştır. Suriyelilerin mülteci olarak değil de koruma altındaki yabancılar olarak değerlendirilmiş olmasının temeli 1951 tarihli Cenevre sözleşmesindeki mülteci olarak kabul edilme hakkının kişilere yalnızca belli başlı coğrafi sınırlamalar önerince verilmesi maddesine dayanmaktadır. Geçici Koruma Yönetmeliği’nde zaman içinde önemli değişiklikler yapılmış; 2016 yılına dek kısmen olumlu bazı hak artırımlarına gidilmiş (örneğin Suriyelilere belirli koşullarda çalışma izni hakkı tanınmış) fakat 2016 yılından sonra Suriyelilerin mobilizasyonuna yönelik kısıtlamaları ve iller arası seyahat izinleri, kayıtlı olunan ilde ikamet zorunluluğu ve düzensiz göç gibi konularda denetimler giderek artırılmış ve bilhassa son dönemlerde söz konusu kısıtlamalar oldukça düşündürücü bir boyuta varmıştır.

28 Ocak 2026 tarihinde kamuoyu ile paylaştığımız ve <https://www.ihdistanbul.org/haber/211/rapor-golgede-kalan-yasamlar-gocmen-ve-multecilerin-saglik-hak> linkten tamamına erişilebilen raporumuzda da ayrıntılandırdığımız üzere, Ülkemizde 28 Nisan 2011 yılından itibaren geçici koruma statüsü altında bulunan Suriyeli göçmenlerin, giriş bölümümüzde de belirtildiği üzere insani yardım politikaları çerçevesinde bazı sağlık haklarına erişimleri–her ne kadar ırkçı yaklaşımlar ve dil bariyeri gibi sebeplerle zaman zaman sekteye uğrasa da– günümüze kıyasla geçmişte nispeten daha kolaydı. Sivil toplum kuruluşları vası-

tasıyla bilhassa 4 Nisan 2013 tarihinde kabul edilen 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) kapsamında kayıtlı olan göçmenler sağlığa daha ucuz erişim sağlayabiliyordu. Öte yandan kayıtsız göçmenlerin göçün başlangıcından bu yana sağlık sisteminden neredeyse tamamen dışlanmış olduğunu söylemek abartı sayılmaz.

2011 tarihinden itibaren Türkiye’ye kitlesel olarak gelen Suriye vatandaşları, vatan-sızlar ve mülteciler için uygulanmaya başlanan geçici koruma statüsü, 22 Ekim 2014 tarihli ve 29153 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Geçici Koruma Yönetmeliği ile hukuki altyapıya kavuşturulurken, Göçmen sayısının günümüze oranla oldukça az olduğu 2013 öncesi dönemde göçmenlere daha kapsayıcı sağlık hizmetleri sağlanabiliyordu. Bu dönemde göçmenler Aile Sağlığı Merkezleri’ne (ASM) herhangi bir kayıt ücretine tabi tutulmaksızın kayıt yaptırabiliyordu. Öte yandan 2013 yılı öncesi dönemde dahi göçmenlerin sağlık hizmetlerine ulaşımı belli bir oranda yerel sağlık çalışanlarının ve hastane yönetimlerinin inisiyatifine bağlıydı. 4 Nisan 2013 tarihinde kabul edilen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun yürürlüğe girmesine paralel olarak göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişim hakları dramatik bir değişime uğradı. Bu dönemde Genel Sağlık Sigortası (GSS)’na geçilmiş, göçmenler prime dayalı ve şarta bağlı bu sisteme dahil olmak zorunda bırakılmıştır.

24 Aralık 2019 tarihli ve 30988 sayılı kanun ile 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 89. maddesinde yapılan değişiklikle Türkiye’deki yabancıların ve uluslararası koruma kapsamındaki kişilerin Genel Sağlık Sigortası (GSS) hakla-

rına yönelik yeni kısıtlamalar ve yeni şartlar getirilmiştir. Bu düzenleme ile; Uluslararası koruma başvuru sahibi veya statü sahibi olan (mülteci, şartlı mülteci vb.) yabancılardan GSS kapsamına alınması başvuru tarihinden itibaren 1 yıl süreyle kısıtlanmış, özel ihtiyaç sahipleri ve Bakanlıkça (Göç İdaresi Başkanlığı) sigorta kaydının devamı uygun görülenler bu süre sınırından istisna tutulmuştur. Bu düzenleme ile göçmenlere, çeşitli sağlık hizmetlerinden faydalanabilmek için muhtaciyet halinin kanıtlanması şartı koşuldu. Buna bağlı olarak muhtaciyetini kanıtlayamayan pek çok kişinin halihazırda devam etmekte olan tedavileri sonlandırıldı ve yine pek çok kişi kullanmakta oldukları ilaçlara ulaşamaz hale geldi. Zira sigorta promosyonlarının kesilmesiyle beraber devletin ilaç katkı payı ortadan kalktı ve hastalar reçeteli ilaçlarının bedelini kendi ceplerinden ödemek durumunda bırakıldı. Oluşan bu ani finansal yük nedeniyle pek çok göçmen kronik hastalıklarının tedavisi için düzenli olarak kullanmakta oldukları hayati öneme sahip ilaçlara dahi ulaşamaz hale geldi ve süregelen tedavileri kesintiye uğradı.

2022 yılı itibarıyla ise Suriyeli göçmenler için adeta karanlık bir döneme girildi ve geri dönüş baskısı ve sınır dışı edilme tehlikesi kendini göstermeye başladı. Kimlik sorgulamasından kaçınmak isteyen pek çok Suriyeli acil durumlarda dahi hastanelere gitmeye korkar hale geldi ve ruhsatsız merdiven altı kliniklere başvurular arttı. Bu dönemde ayrıca ABD ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) sağladığı finansal destekler kesildi ve bu durum göçmenlerin mağduriyetini artırdı.

Nisan 2025'te alınan idari kararlar Geçici Koruma altındaki Suriyelilerin Aile Sağlığı

Merkezleri'nden (ASM) kayıtları silindi ve Göçmen Sağlığı Merkezleri'ne (GSM) yönlendirildiler. İstanbul'da 409 bin 164 kayıtlı Suriyeli için sadece 33 GSM bulunuyor. Ayrıca yine özellikle son dönemde yurt genelinde faaliyet gösteren Göçmen Sağlığı Merkezleri'nin sayıca azaltılması ve söz konusu merkezlerde hizmet veren Arapça diline hâkim görevlilerin bir kısmının işine son verilmesiyle birlikte Suriyeli göçmenler büyük mağduriyet yaşamaktadırlar. Bunlardan bazıları acil durumlarda ruhsatsız ve dolaşısıyla denetimsiz kliniklere başvurmakta, bu da gerek göçmenlerin sağlığını gerekse yerli halkın sağlığını tehdit etmektedir.

Nisan 2025 tarihinde ayrıca Suriyelilerin Aile Sağlığı Merkezlerine (ASM) erişimi için kişi başı 3.000 TL'ye varan bir para ödeme şartı konmuş ve bu anlamda kişilerin Aile Sağlığı Merkezlerine ulaşımı da engellenmiştir. Hal böyle iken halihazırda yoksulluk ve hatta açlık sınırında yaşamlarını sürdürmekte olan pek çok göçmen söz konusu ücreti temin edemediği için en basit ve elzem sağlık hizmetlerinden bile yoksun kalmaktadır.

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nda 1 Ocak 2012 tarihinde yapılan düzenleme ile, 60. Madde kapsamında, Türkiye'de 1 yıldan uzun süre ikamet izni bulunan ve başka bir ülkede sağlık sigortası olmayan yabancıların, tescil yaptırarak GSS kapsamına girebilmeleri mümkün kılınmışken, 1 Ocak 2026 tarihinde yürürlüğe giren 8 Kasım 2025 tarihli ve 33091 sayılı "Geçici Koruma Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" ile Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin genel sağlık sigortasından yararlanma koşullarında önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklere göre Geçici koruma altındaki Suriyelilerin de 1 Ocak 2026 itibarıyla GSS prim ödemeleri ve katkı payı (muayene/ilaç) ödemeleri

zorunlu hale getirilmiştir. Bu durum özellikle işsiz ya da düşük gelirle çalışan Suriyelilerin sağlığa erişimine büyük bir engel oluşturmıştır.

Göçmen ve Mülteci Dayanışma Ağı olarak zaman zaman gerçekleştirdiğimiz toplantılarda vardığımız sonuç şudur ki, Suriyeli olmayan göçmenlerin de sağlık hizmetlerine erişimi oldukça kısıtlıdır; hatta toplum nezdinde göçmen ve yabancı karşıtı düşüncelerin giderek yaygınlaşması sebebiyle Suriyeli olmayan göçmenler bu konuda daha fazla mağduriyet yaşayabilmekte ancak güvenlik kaygısı ile yaşadıkları sorunları görünür kılamamaktadırlar. Suriyeli göçmenlerin sayıca fazla olmaları ve geçici koruma statüsü sahibi olmaları sebebiyle Suriyeliler kısmen daha görünür olmaktadır.

Günümüzde Suriyeli olsun ya da olmasın pek çok göçmen tüberküloz ve HIV gibi hem bireylerin hayatlarını hem de toplum sağlığını tehdit eden hastalıklar karşısında adeta çaresiz bırakılmaktadır. Tüberküloz takipleri düzenli yapılmamakta ve göçmenlerin pek çoğu dispanser ve diğer sağlık merkezlerine ulaşamadığından ötürü hastalığın ortaya çıkışı tespit edilememektedir. Geri Gönderme Merkezlerinde ise tüberküloz taraması yapılmamaktadır. HIV pozitif göçmenler ise düzenli olarak kullanmaları gereken ilaçlara ulaşamamaktadır, zira 2022 yılında yürürlüğe giren bir kanun neticesinde söz konusu ilaçların devlet tarafından ücretsiz olarak karşılanmasına engelleme getirilmiştir. HIV pozitif olan ve düzenli olarak ilaç kullanmakta olan kişiler ise Geri Gönderme Merkezlerine gönderildikleri takdirde bu ilaçlara tamamen ulaşamaz hale gelmektedirler.

Dayanışma Ağı olarak vardığımız bir diğer sonuç ise; göçmenlerin sağlık haklarına

erişimlerinin özellikle son bir yılda daha da kısıtlanmış olmasının sebebi, özellikle Suriyeli göçmenlerin ülkelerine geri dönmeleri yolunda üstü örtük bir biçimde baskılanmasıdır. Deyim yerindeyse bir bezdirme politikası izlenmekte ve kişiler temel haklarından yoksun bırakılarak geri dönmeye zorlanmaktadır. Dayanışma ağı olarak tarafımıza yapılan yardım çağrılarının son bir yılda önemli ölçüde artmış olması ve ağ gönüllüleri olarak sahada yaptığımız araştırmaların sonuçları da bu tezi destekler niteliktedir.

2.2. Sağlık Hakkına Erişimdeki Değişimlerin Güncel Vaka ve Gözlemler Üzerinden Analizi: Birinci Vaka

Göçmenlerin sağlık haklarına erişimlerinin kısıtlanmasının kişilerin hayatlarında yol açtığı yıkıcı sonuçlar somut örneklendirmeler üzerinden gidilerek daha iyi kavranabileceğinden, bu kısımda, İstanbul'un Beylikdüzü ilçesinde ailesiyle birlikte yaşamını sürdürmekte olan orta yaşlı bir kadının yakın zamanda yaşadığı bir sağlık krizinden bahsedeceğiz. Yaklaşık on iki sene önce, savaşın yaşandığı bölgeye sığınmasıyla Suriye'nin Halep bölgesinden yanına herhangi bir eşya alma fırsatı bulamadan Türkiye'ye sığınan Amine Hanım, şu anda Beylikdüzü ilçesinin mütevazı bir mahallesinde eşi, üç oğlu, üç gelini ve iki torunuyla birlikte yaşamını sürdürmektedir.

Amine Hanım'ın üç oğlu ve eşi geçmiş yıllarda dönemsel olarak düzenli işlerde çalışmış olsalar da Esad rejiminin devrilmesinden sonra iki oğlu ve eşinin işine son verilmiştir. Şu anda oğullarından biri bir

Türk restoranında komilik yapmaktadır. On kişilik bu ailenin tek maaş ile geçinmeleri imkânsız olduğundan, Amine Hanım ve en büyük gelini de temizlik ve bulaşıkçılık gibi gündelik işler yaparak ev ekonomisine katkıda bulunmaktadırlar. Tahmin edileceği üzere aile yine de ekonomik olarak çok büyük zorluklar yaşamaktadır. Aile ekonomisine en büyük darbeyi, Amine Hanım'ın en büyük oğlunun yakın zamanda geçirdiği bir kaza sonucunda kalıcı olarak engelli kalması hasebiyle işini kaybetmesi vurmuştur. Söz konusu genç, şu anda yürüyememektedir ve gündelik hayatını sürdürebilmek için diğer aile bireylerinin yardımına muhtaçtır. Ayrıca kronik ağrıları sebebiyle ve enfeksiyon riskinin devam ediyor olmasından ötürü düzenli olarak ilaç kullanması gerekmektedir.

Ne var ki, genç adam Aile Sağlığı Merkezleri hizmetlerinden faydalanabilmesi için ödemesi gereken 3.000 TL'yi temin edemediğinden, durumunun kritikleştiği dönemlerde bir doktora başvurmak yerine geleneksel yöntemlerle sıkıntılarını gidermeye çalışmaktadır. Engelli genç aile hekimliği hizmetlerinden faydalanabilmesi için ilaç da reçete ettirememekte ve hayatının büyük bir kısmını acı içinde geçirmektedir. Amine Hanım oğlunun bu durumuna çareler aramakta ve çalıştığı gündelik işlerden kazandığı ücreti, oğlu için ağrı kesici ve enfeksiyon giderici ilaçları ücreti mukabilinde edinmek için kullanmaktadır. Ne var ki Amine Hanım'ın ifadesine göre bazı eczacılar ilaçları ücret karşılığı dahi kendisine vermemektedir. Kendisi bu durumun Suriyelilere karşı olan nefretten kaynaklandığına inanmaktadır. Yalnız bu noktada not düşülmelidir ki, bu Amine Hanım'ın kendi yorumudur. Kendisi Türkçe diline oldukça hakim olmasına rağmen nadiren de olsa söyle-

nilenleri anlamamaktadır. Yine de Amine Hanım'ın kişilerin vücut dilini okuyarak dahi olsa edindiği bu fikir, dikkate değer ve Türkiye'deki göçmen nefretinin vahameti hakkında düşündürücüdür.

2.3. Sağlık Hakkına Erişimdeki Değişimlerin Güncel Vaka ve Gözlemler Üzerinden Analizi: İkinci Vaka

Göçmenlerin özellikle son dönemlerde tecrübe ettikleri sağlık hakkı kısıtlamalarının gündelik hayatları üzerindeki etkilerine dair verilebilecek bir diğer örnek otuzlu yaşlarının başındaki Halepli bir kadın olan Rana Hanım'ın yaşadıklarıdır. Rana Hanım iki çocuğu ve eşi ile eşinin ailesinin yanında ikamet etmektedir. Kendisiyle yapılan görüşmede Rana Hanım hem kendisinin hem de biri on bir, biri yedi yaşında olan iki çocuğunun bir süre önce grip benzeri bir hastalık geçirdiklerini, fakat Aile Sağlığı Merkezlerinde sunulan sağlık hizmetlerinden faydalanabilmek için kişi başı ödenmesi gereken 3.000 TL'lik ücreti karşılama imkanları bulunmadığından geçirdikleri hastalığa herhangi bir hekim tarafından tanı konulmadığını ve evde bulunan eskiden kalma az sayıda ilaçla hastalığı geçirmeye çalıştıklarını anlatmıştır.

Anlaşıldığı üzere Rana Hanım yaşadıkları öksürük ve ağrı gibi semptomları hafifletmek umuduyla evde bulunan antibiyotikleri de kullanmış ve çocuklarına da kullandırmıştır. Rana Hanım her ne kadar Türkiye'ye göç etmeden evvel Suriye'de bir hastanede hemşire olarak çalışmış olsa ve dolayısıyla ilaçlar konusunda bilgi sahibi olsa bile, bilhassa çocukların hekim tara-

fından reçete edilmeksizin antibiyotik kullanmak zorunda kalmış olması düşündürücüdür. Ayrıca Rana Hanım evde bulunan ilaçları kullanmış olmalarına rağmen sağlık durumlarının uzun bir süre düzelmemiş olduğunu, yaklaşık iki aydır öksürük, halsizlik ve ağrı gibi şikayetlerinin artmış olduğunu ve özellikle çocuklarının sağlık durumundan çok endişe ettiği için en sonunda Esenyurt'ta bulunan "merdiven altı" tabir edilen ve Suriyeli bir hekim tarafından idare edilen bir muayenehaneye başvurmak zorunda kaldığını ifade etmiştir.

Ne var ki Suriye'de hekimlik yapmış olduğu halde Türkiye'de resmi olarak hekimlik görevini yapamamakta olan bu kişinin de kendisini ve çocuklarını elinde bulunan imkanların kısıtlılığı sebebiyle oldukça üstünkörü bir şekilde ve tabiri caizse "el yordamıyla" muayene edebildiğini ve ilaç reçete etme yetkisi bulunmadığından tavsiye ettiği ilaçları kendi imkanlarının el verdiği ölçüde temin edebildiklerini anlatmıştır. Rana Hanım söz konusu muayene için hekime bin beş yüz Türk lirası tutarında bir ödeme yapmış olduğunu ve bu ödemenin kendisini ekonomik olarak zora soktuğunu belirtmiştir. Kendisiyle görüşmenin gerçekleştirildiği Mart 2026 tarihinde Rana Hanım ve çocuklarının sağlık durumlarında halen bir düzelme görülmediği üzülmeye sebep olmuştur. Rana Hanım gözle görülür bir biçimde nefes darlığı yaşamakta ve yedi yaşındaki oğlu yoğun bir biçimde öksürmektedir. Rana Hanım ve çocuklarının durumu şu anda ülkemizde yaşanan sağlık hakkı kısıtlamalarının içler acısı sonuçlarını kanıtlar niteliktedir.

2.4. Sağlık Hakkına Erişimdeki Değişimlerin Güncel Vaka ve Gözlemler Üzerinden Analizi: Üçüncü Vaka

Özellikle son dönemde Suriyeli göçmenlerin sağlık haklarına erişimlerinin kısıtlanması ve bunun yol açtığı trajik sonuçlar önceki vaka analizleri üzerinden örneklendirilmeye çalışılmıştır. Bu noktada kritik iki sorunun sorulması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır: peki Suriyelilerin kitlesel göçün ilk başladığı yıllarda sağlık haklarına ulaşım durumları nasıldı ve sağlık kuruluşlarında nasıl bir muamele ile karşılaşıyorlardı? Yaklaşık on bir yıldır İstanbul'da yaşamını sürdürmekte olan otuz üç yaşındaki Nur Hanım'ın hikayesini paylaşmak bu noktada okuyucuyu aydınlatma yolunda faydalı olacaktır diye düşünmekteyiz.

Nur Hanım 2015 yılında Halep'ten İstanbul'un Esenyurt semtine göç ettiği tarihte ilk çocuğuna hamile olduğunu ifade etmektedir. O dönemde yine Esenyurt ilçesinde bulunan bir hastanede doğum yapmış ve anlaşıldığı üzere yeni doğan bakımı ve aşılama takibi gibi sağlık hizmetlerinden görece sorunsuz olarak faydalanabilmiştir. Öte yandan bu, Suriyeli göçmenlerin sağlık kuruluşlarında hoşgörülü bir biçimde karşılandığı anlamına gelmemektedir. Anlatılanlardan çıkarılan sonuç şudur ki, özellikle kadın doğum alanında faaliyet gösteren bazı sağlık görevlileri Suriyeli göçmen söz konusu olduğunda ırkçılığa varan oldukça negatif bir tavır takınmaktadırlar. Örneğin Nur Hanım'ın söylediğine göre kendisi ilk hamileliği boyunca aklında başka bir gebelik planı olmamasına rağmen sağlık çalışanları tarafından "Siz Suriyeliler de sürekli

doğuruyorsunuz,” benzeri söylemlerle karşılaşmıştır.

Nur Hanım’ın yaşadığı asıl onur kırıcı olay ise ikinci hamileliği sırasında başına gelmiştir. Nur Hanım kendi beyanına göre, planlamadığı ve istemediği halde ikinci çocuğuna gebe kaldığında adeta depresyona sürüklenmiş, bebeği doğurup doğurmama konusunda kararsız kalmış, en sonunda ise -yine kendi deyişiyle- eşinin sorumsuzluğu sebebiyle bebeğini aldirmaya karar vermiştir. Nur Hanım anlattığına göre son derece dindar bir kadın olması sebebiyle bebeğini aldirmaya karar verdiği için günah işlediğini düşünerek suçluluk duymuş, adeta bunalıma sürüklenmiş, fakat doğurduğu takdirde doğuracağı çocuğun ihtiyaçlarını karşılayamayacağına inandığı için her şeye rağmen yine de kürtaj yaptıрма kararı almıştır. Bu kararı vermek kendisi için çok zor olmuş ve hastaneye ağlayarak gitmiştir.

Nur Hanım için asıl zorlu süreç ise kürtaj için hastaneye başvurmasından sonra başlamıştır. Zira Nur Hanım ile eşi Suriye’de resmi nikah ile evli olmalarına rağmen Türkiye’de resmîyette evli olarak görünmemektedir ve bu durum Nur Hanım’ın iffetsizlikle suçlanmasına yol açmıştır. Nur Hanım’ın iddiasına göre hastanede kendisine hemşireler tarafından “Siz Suriyeliler burada (Türkiye’de) durmadan hamile kalıp kürtaj oluyorsunuz,” “Senin eşin yok, sen bu çocuğu kimden peydahladın?” ve “Evlenmeden hamile kalmaya utanmıyor musun?” gibisinden sözler sarf edilmiştir. Nur Hanım ise söz konusu iddiaların doğru olmadığını, eşi “Ne halin varsa gör” diyerek hastaneye giderken kendisine eşlik etmeyi reddettiğinden kanıtlayamamış, yine kendi beyanına göre “kadınlık gururunun ayaklar altına alındığı-

nı” hissetmiştir. Nur Hanım’ın hikayesi Suriyeli kadınların göçün görece yeni başladığı tarihlerden beri sağlık kuruluşlarında karşı karşıya kaldıkları yıpratıcı muameleyi gözler önüne serer niteliktedir.

2.5. İzlem ve Sonuç

Raporumuzun bu bölümünde, Suriyeli göçmenlerin, bilhassa kadınların Türkiye’deki sağlık kuruluşlarına başvurdıkları takdirde maruz kaldıkları yaklaşımı ve son dönemde yaşanan sağlık hakkı ihlallerini, vaka analizleri üzerinden değerlendirmeye çalıştık ve söz konusu ihlallerin tarihçesinden kısaca bahsettik. Bu noktada bir kez daha raporumuzda yer alan örneklendirmelerin, dayanışma ağı gönüllüleri olarak sahada yaptığımız gözlem ve yüz yüze görüşmeler neticesinde elde edildiğini ve dolayısıyla raporun istatistiki verilerden ziyade kişilerin öznel görüş ve deneyimlerine yer verdiğini yinelemek isteriz.

Çalışmamızın nitel doğası gereği bazı sınırlılıkları olduğu yadsınamaz, öte yandan yukarıda yer alan hikayeler raporun muhtaplarına içeriden bir perspektif sunmakta, diğer bir deyişle ilgili kamuoyunun duruma “içeriden” bakmasına olanak sağlamaktadır. Suriyeli göçmenlerin karşı karşıya kaldıkları sağlık hakkı ihlallerine içeriden bir bakış açısıyla yaklaşmak büyük önem arz etmektedir, çünkü böyle bir yaklaşım ev sahibi toplum ve göçmenler arasında karşılıklı bir etkileşim zemini kurmaya olanak sağlayabilir. Bu da zaman içinde göçmenlerin sağlık haklarına erişimleri noktasında uygulanan politika bazlı kısıtlamaların esnetilmesi ve/veya kaldırılması konusunda bir kamuoyu duyarlılığı yaratılmasını

mümkün kılabilir. Konu hakkında ivedilikle kamuoyu duyarlılığı yaratılması ise gerek toplum sağlığı gerek insan hakları açısından elzemdir.

3. Suriyeli Göçmenlerin Adalet Erişim Koşulları

Raporumuzun bu bölümünde başta Suriyeliler olmak üzere Türkiye’de yaşamlarını sürdürmekte olan göçmenlerin adalet erişim durumları ve son bir yıllık süreçte göçmenlerin adalet erişimleri noktasında gidilen kısıtlamalar ve hak ihlalleri irdelenecektir. Konu hakkında edindiğimiz bilgiler yine ağ gönüllüleri olarak sahada edindiğimiz bilgilere dayanmaktadır. Konu hakkında yaklaşık elli kişiyle görüşülmüş ve bunların bir kısmıyla derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Raporda ayrıca saha araştırmalarından elde ettiğimiz bu nitel verilerin yanı sıra Göçmen ve Mülteci Dayanışma Ağı olarak tarafımıza yapılan yardım çağrıları ve başvurular sonucunda elde ettiğimiz bilgiler ve ağ gönüllülerinin konuya dair gözlemleri de yer alacaktır.

Dayanışma ağı olarak son zamanlarda göçmenlerin adalet erişimleri konusunda gidilen kısıtlama ve adalet erişim haklarının engellenmesi sebebiyle de çok sayıda başvuru almakta ve bu şekilde hak kayıpları yaşandığı müddetçe gerek ev sahibi toplumun gerekse göçmen topluluklarının güven duygusunun zedeleneceğini ve en nihayetinde söz konusu hak ihlallerinin toplum huzurunu bozacağını üzülerken görmekteyiz. Ayrıca belirtmek gerekir ki bu bölümde göçmenlerin adalet erişim durumları ve adalet erişimlerinin zaman içerisinde giderek kısıtlanması ve erişimin pek

çok ön koşula bağlanmış olması konusu göç dalgasının başlangıcından itibaren incelenecek, fakat son dönemlerde yaşanan hak kayıpları konusu üzerinde özellikle durulacaktır.

3.1. Adalet Erişim Noktasında Son Dönemde Yaşanan Değişimler ve Bu Değişimlerin Suriyeli Göçmenlerin Hayatları Üzerindeki Trajik Etkileri

Suriye’de iç savaşın patlak verdiği 2011 yılından bu yana Türkiye’ye göç etmiş olan Suriyelilerin hukuki statülerinin ve adalet erişim koşullarının zaman içinde son derece ciddi değişimler geçirdiği söylenebilir. Göçün ilk başladığı ve Türkiye’nin “açık kapı” politikası uyguladığı ilk dönemlerde Suriyelilerin kesin ve net bir hukuki statüsü bulunmamaktaydı. Dolayısıyla Suriyelilerin adalet erişim koşulları, büyük oranda yerel adalet sağlayıcılarının inisiyatifine bağlıydı ve oldukça belirsizdi. Suriyeliler herhangi bir suça maruz kalınması durumunda resmi bir statüleri olmaması sebebiyle kolluk kuvvetlerine başvurma imkanı bulamıyorlardı.

Yukarıda da belirtildiği üzere 2013 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ve 2014 yılında Geçici Koruma Yönetmeliği’nin yürürlüğe girmesine paralel olarak, Suriyeliler geçici koruma statüsüne erişti ve böylece suça maruz kalınması durumunda kolluk kuvvetleri ve/veya mahkemelere başvurma haklarının yanı sıra ücretsiz hukuki destek talebiyle barolara başvurabilme haklarını elde ettiler. Ne var ki, özellikle 2018 ve 2021 yılları arasında

kapsayan dönemde Suriyeli göçmenlerin adalete erişim hakları bir takım ciddi yapısal sorunlara takıldı. Örneğin karakol ve mahkemelerdeki nitelikli tercüman eksikliği ve göçmenlere ana dillerinde hukuki bilgilendirme yapılmaması sebebiyle, suça ve/veya hak ihlaline maruz kalan pek çok göçmen mağdur oldu. Ayrıca göçmenlerden hak ihlali veya suça maruz kalma halinde mahkemelere başvurulduğu takdirde istenen tercüme masrafı, dava açma harcı vb. ücretler de göçmenlerin hukuki mağduriyet yaşadıkları durumlarda mahkemelere başvurmadan kaçınmalarına sebep oldu. 2022 yılından itibaren ise Suriyeli göçmenlerin adalete erişim haklarında daha da ciddi kısıtlamalara gidildi ve bu engellemeler o tarihten bu yana giderek arttı. Mekânsal seyreltme politikası uyarınca pek çok mahallenin yabancıların ikametine kapatılması sonucu, oldukça fazla sayıda Suriyeli göçmen adres kaydını güncelleyemedi ve böylece adres kayıtları düştü. Adres kaydı düşen kişiler ise geçici koruma statüsünden artık faydalanamaz hale geldi; bu sebeple hak mağduriyeti durumunda hukuki hizmetlere ulaşmaları fiilen engellenmiş oldu. 2024 yılında Esad rejimin sona ermesiyle beraber ise yukarıda da belirtildiği üzere Suriyeli göçmenlerin ülkelerine geri dönmeleri yönünde açık ve/veya örtük baskılar arttı ve buna bağlı olarak pek çok Suriyeli göçmeni sınır dışı edilme korkusu sardı.

Bununla beraber Suriyelilerin mobilizasyonunun kısıtlanmasında yoğun bir artış görüldü ve deyim yerindeyse hareket etmeye korkar hale gelen bu insanlar, herhangi bir mağduriyet yaşadıklarında mahkemelere veya kolluk kuvvetlerine başvurmadan imtina eder hale geldiler. Bütün bunlara ek olarak baroların adli yardım bütçele-

rindeki yetersizlikler sebebiyle de Suriyeli göçmenlerin önündeki bürokratik engeller arttı. Bu durum özellikle kadın ve çocukların mağduriyetine yol açtı; örneğin ekonomik bağımsızlığı olmayan pek çok şiddet mağduru göçmen kadın barolardan ücretsiz hukuki yardım alamadıkları için, tabiri caizse zulüm altında yaşamaya mahkûm edildi. Benzer şekilde refakatsiz Suriyeli göçmen çocuklar da suça maruz kalma karşısında neredeyse tamamen savunmasız hale geldiler.

3.2. İstanbul Sözleşmesi ve Göçmen Kadınlar: Bir Hak Kaybı Analizi

20 Mart 2021 tarihinde yayımlanan bir Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesi, ülke genelinde kadın hakları ve şiddetle mücadele konularında büyük bir tartışmanın fitilini ateşlemiştir. İstanbul Sözleşmesi'nin iptali toplumun halihazırda dezavantajlı konumda olan bireyleri için oldukça dramatik sonuçlara yol açmıştır. "Ayrım gözetmeme" ilkesini temel alan sözleşmenin devreden çıkarılması, mevcut durumda var olan hukuki ve sosyal engellerin üzerine yenilerinin eklenmesine sebep olmuş, bu durum Türkiye'deki en kırılgan gruplardan birini oluşturan göçmen ve mülteci kadınları, çok daha savunmasız bir konuma itmiştir.

İstanbul Sözleşmesi'nin en kritik unsurlarından biri, şiddete maruz kalan bireylerin yasal statüsü ne olursa olsun devletin koruma yükümlülüğünü vurgulayan 4. maddesiydi. Bu madde, yardım arayan bir kadının kimliğine, diline veya pasaportuna bakılmaksız-

zın korunmasını emretmekteydi. Hal böyle iken sözleşmenin iptaliyle birlikte cezasızlık algısı artarken ve bürokratik çekinceler azalmış, dolayısıyla göçmen kadınlar şiddete oldukça açık hale gelmişlerdir. Bilhas-sa düzensiz göçmen statüsünde olan veya geçici koruma altındaki kadınlar potansiyel sınır dışı edilme olasılığı nedeniyle şiddete maruz kaldıkları takdirde karakola ve/veya kolluk kuvvetlerinin yardımına başvurmak-tan imtina eder hale gelmişlerdir. İstanbul Sözleşmesi'nin sunduğu uluslararası dene-tim mekanizmasının kalkması, kolluk kuvvetlerinin ve idari birimlerin göçmen ka-dınların başvurularında daha mesafeli bir tutum sergilemesine ve «önce kimlik/kayıt, sonra koruma» mantığı ile hareket edilme-sine neden olmuştur.

Göçmen kadınlar için hayati önem taşıyan bir diğer husus, ikamet izninin aile birleş-i-mine veya eşe bağlı olmasıdır. Sözleşme-nin 59. maddesi, şiddet gören kadınlara evlilik süresine bakılmaksızın bağımsız bir ikamet izni verilmesini öngörerek, kadınları şiddet faili eşe mahkûm olmaktan kurtar-makta idi. Söz konusu güvencenin azalma-sıyla birlikte, ekonomik ve sosyal sermayesi kısıtlı olan göçmen kadınlar; şiddete kat-lanmak ile yasal statüsünü kaybedip kayıt dışı duruma düşmek arasında imkânsız bir seçime zorlanmaktadırlar. Şiddet failleri ise bu yasal boşluğu bir tehdit unsuru olarak kullanmakta ve “eğer şikâyetçi olursan seni sınır dışı ettirim” vb. ifadeler kullanarak şiddeti sistematik hale getirmektedirler.

Buna ek olarak, sözleşmenin 60. ve 61. mad-deleri, toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti bir zulüm türü olarak tanımlayarak kişilere mültecilik statüsü tanımak için bir gerek-çe kabul ediyordu. Sözleşmenin iptal edil-mesiyle birlikte bu maddelerin kaybı, kendi

ülkelerindeki eril şiddetten (zorla evlendir-me, namus cinayeti tehdidi vb.) kaçarak Türkiye'ye sığınan kadınların uluslararası koruma süreçlerini belirsizliğe itmiştir. Dil bariyeri, hukuki bilgi eksikliği ve sığınma ev-lerindeki kontenjan kısıtlılıkları gibi yapısal sorunlarla birleştiğinde, İstanbul Sözleşme-si'nin iptali göçmen kadınlar için sadece bir metnin yürürlükten kalkması değil, temel yaşam haklarına erişimin önündeki en güç-lü kalkanın indirilmesi anlamına gelmek-tedir. Netice itibarıyla, şiddetle mücadele süreçlerinde 'koşulsuz eşitlik' prensibinden vazgeçilmesi; göçmen kadınları yasal boş-lukların ortasında bırakarak, hem ev için-de hem de sosyal yaşamda karşılaştıkları şiddet karşısında bütünüyle savunmasız ve takipsiz hale getirmektedir.

İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kara-rının, şiddet mağduru göçmen kadınları nasıl tamamen korumasız ve savunmasız bıraktığına dair somut ve çarpıcı bir örnek, avukat aktivistimiz tarafından aktarılmıştır. Göçmen ve mülteci hakları alanında çalış-an aktivistimiz, şiddete maruz kalan mül-teci bir kadına sağlanabilecek koruma ted-birlerini sormak üzere İstanbul (Çağlayan) Adliyesi'ndeki Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Müracaat Büro-su'na başvurmuştur. Başvuru esnasında adliye personeli, şiddet mağduru kadının Türkiye'de yasal bir ikamet izni olup olma-dığını sormuştur. Aktivistimiz, kadının yasal izninin süresinin dolduğunu belirttiğinde ise görevli memur, “Eğer yasal kalma izni yoksa kesinlikle buraya getirmeyin. Bu ka-dın şiddete uğramış bile olsa bu aşamada yapabileceğimiz bir şey yok. Doğrudan geri gönderme merkezine sevk edilerek deport (sınır dışı) edilme süreci başlatılır,” şeklinde beyanda bulunmuştur.

Avukat aktivistimiz, bizzat tecrübe ettiği bu vahim durumu şu sözlerle değerlendirmektedir: *“Özellikle İstanbul Sözleşmesi’nden çekildikten sonra mülteci kadınların tamamen korumasız kaldığını; kadına yönelik şiddeti önlemek adına oluşturulan ulusal mekanizmaların mülteci kadınları kapsamadığını gösteren, yakın zamanda yaşanmış son derece güncel ve somut bir örnek.”*

3.3. Adalete Erişimdeki Değişimlerin Güncel Vaka ve Gözlemler Üzerinden Analizi: Birinci Vaka

Suriyeli göçmenlerin halihazırda oldukça yetersiz olan adalete erişim haklarının son zamanlarda daha da kısıtlanması durumunun, kişilerin hayatları üzerindeki endişe verici negatif etkilerini örneklendirmek bakımından, 16-17 yaşlarındaki Suriyeli bir erkek çocuğun hikayesini anlatmak yerinde olacaktır. Söz konusu genç ile birebir görüşülmemiştir, fakat karşı karşıya kaldığı mağduriyet tarafımıza yirmili yaşlarının ortasındaki genç bir kadın olan Aya tarafından iletilmiş bulunmaktadır. Aya, İstanbul’un Küçükçekmece ilçesinde eşi ve dört çocuğu ile ikamet etmekte olan şamlı bir kadındır ve sohbetimiz esnasında Suriyeli göçmenlerin özellikle son dönemlerde “polisten çok korktuklarını” ifade ederek, göçmenlerin adalete erişimlerinin kısıtlanması konusuna değinmiştir. Kendisine Suriyelilerin polisten neden korktuğu ve bunu söylerken tam olarak ne kastettiği sorulduğunda ise “mesela bir örnek vereyim” diyerek bir tanıdığının oğlu olan lise çağındaki bu gencin yakın zamanda yaşadığı bir olayı anlatmaya koyulmuştur. Aya’nın anlattığına göre bu genç, 2025-2026 eğitim

öğretim yılının başlarına tekabül eden bir zaman diliminde, çoğunluğu Türk gençlerden oluşan arkadaş grubuyla halı sahada futbol oynamaya gitmiştir. Oyun sırasında yaşları 15-17 arasında değişen gençler arasında arbede çıkmış ve çıkan kavgada Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan bir gencin burnu kırılmıştır.

Aya’nın belirttiğine göre, Türkiye vatandaşı olan gencin burnunun kırılmasına tam olarak kimin sebep olduğu anlaşılamamıştır. Olayın hemen sonrasında olay yerinde bulunan kişiler karakola intikal etmişler ve polis tarafından yarı-resmi bir biçimde sorgulanmışlardır. Burnu kırılan gence burnunun kırılmasına kimin sebep olduğu sorulduğunda, genç burnunun kazara kırıldığını, kimsenin kasıtlı olarak kendisine vurmadığını ifade etmiştir. Buna rağmen oklar Suriyeli gence çevrilmiş ve kendisine “Dua et, çocuk (Türk genci) senden şikayetçi olmadı. Yoksa hemen sınır dışı edilirdin,” gibisinden bir cümle kurulmuştur. Aya’nın ifadesine göre Suriyeli genç o günden sonra iyice içine kapanmış ve tekrar kolluk kuvvetleriyle karşı karşıya gelmek korkusundan ötürü, yaşlılarıyla sosyalleşmekten kaçınır hale gelmiştir. Aya’nın verdiği örnek Suriyeli göçmen çocukların adli kurumlar karşısındaki çaresizliğini özetler nitelikte olduğundan büyük önem arz etmektedir.

3.4. Adalete Erişimdeki Değişimlerin Güncel Vaka ve Gözlemler Üzerinden Analizi: İkinci Vaka

Bir önceki alt başlıkta, Suriyeli göçmenlerin kolluk kuvvetleri karşısındaki tutumlarına dair bir örneklendirme yaparak raporun

muhataplarının konu hakkında içeriden bir bakış açısına sahip olmalarını hedeflemiş-tik. Şimdi ise göçmenlerin adalete erişim olanaklarının zaman içindeki değişimine dair bir hikâye örneği vermek, hak ihlallerinin zaman içinde nasıl arttığını anlatabilmek bakımından yerinde olacaktır: Şarifa Hanım İstanbul'un Küçükçekmece ilçesinde ikamet etmekte olan kırklı yaşlarının başında bir kadındır. Türkiye'ye yaklaşık on üç sene önce Şam'dan göç etmiştir. Şarifa Hanım, dört çocuğu ve eşiyle beraber yaşamaktadır ve yakın zamanda yine Küçükçekmece'nin başka bir mahallesinden şimdi bulunduğu mahalleye taşınmıştır. Şarifa Hanım'ın belirttiğine göre Suriye'den Türkiye'ye kitlesel göçün başladığı tarihlerde kişiler bir ilçeden diğer bir ilçeye bile rahatça taşınabilmelerine rağmen, şimdilerde bu, yasa yapıcılar tarafından engellenmiştir. Şarifa Hanım'ın ifadesine göre Suriyeli kişiler veya aileler artık "yan mahalleye taşınırsanız bile" ev sahipleriyle beraber notere gitmeli ve otoriteleri yer değişimleri hakkında bilgilendirmelidirler ve bu durum kendi ifadesine göre "çok bunaltıcıdır". Kendisi, "Eskiden istediğimiz yere gidebiliyorduk, şimdi bunu yapamıyoruz," diye belirtmektedir.

Şarifa Hanım'ın belirttiğine göre; Şarifa Hanım, eşi ve ev sahibi beraber notere gidip Şarifa Hanım'ın eşinin evi kiraladığına ve ev sahibin de bundan haberdar ve razı olduğuna dair imza vermelidirler; ona böyle söylenmiştir. Ne var ki ne eşi ne de Şarifa Hanım Beylikdüzü ilçesine yakın bir yerde bulunan noterin yerini tam olarak bilmemektedirler ve görece sapa bir yerde bulunduğunu öğrendikleri notere gidebilmek için bir araçları veya onlara araç sağlayabilecek bir tanıdıkları yoktur. Ayrıca Türkiye'de bulunan Suriyeli göçmenlerin oturma hakları ile ilgili kanun ve kuralları ve söz konusu kurallarda

gidilen son dönem değişimlerinin detaylarını da bilmemekte ve yasa değişikliklerinin sebebini anlayamamaktadırlar; zira kendilerini ilgilendiren kanun ve kuralları öğrenmek için otoritelere danıştıklarında üstün körü cevaplarla geçirilmişlerdir. Halbuki hem Şarife Hanım hem de eşi, Suriyeli Türkmen oldukları için Türkçeyi ana dil seviyesinde konuşmaktadırlar, dolayısıyla dil bariyeri onlar için sorun teşkil etmemektedir. Şarifa Hanım'ın belirttiğine göre, eşi ev sahibini konu hakkında defalarca aramış, belirlenen bir süre içerisinde kendisiyle birlikte notere gidip eve taşındıklarına dair imzalı beyan vermedikleri takdirde hukuki olarak sorun yaşayacaklarını, hatta sınır dışı bile edilebileceklerini net bir dille ifade etmiştir. Ev sahibi ise kendi deyimleriyle Şarife Hanım ve eşinin endişelerini umursamamış ve her seferinde başka bir bahane ileri sürerek notere gitmeyi ertelemiştir. Şarife Hanım'ın anlattısına göre, ev sahibi eşiyle yaptıkları en sonuncu telefon görüşmesinde "Olmasa siz de başka bir ev bulup taşınırsınız; ben uğraşamam," demiştir. Ev sahibinin bu sözleri Şarife Hanım'ı kelimenin tam anlamıyla yıkıma sürüklemiştir; zira altını çizerek belirttiğine göre taşınma masrafları yaklaşık yirmi bin lirayı bulmuştur ve bu miktar Şarife Hanım ve ailesi için çok yüksek bir meblağ olduğundan finansal olarak zaten dardadırlar. Dolayısıyla eğer yeniden taşınacak olurlarsa bunun altından kalkamayacaklardır. Şarife Hanım'ın yaşadıkları hem Suriyeli göçmenlerin sahip oldukları yasal hakları ve uymaları gereken kuralları detaylı bir biçimde öğrenebilecek bir mecra bulunmadığını örneklendirmesi bakımından, hem de Suriyeli göçmenlerin her an sınır dışı edilebilme korkularını gözler önüne sermesi bakımından dikkat çekicidir.

3.5. Adalete Erişimdeki Değişimlerin Güncel Vaka ve Gözlemler Üzerinden Analizi: Üçüncü Vaka

Suriyeli Göçmenlerin adalete erişim hakları konusunda gidilen değişim ve kısıtlamalara dair, bir diğer örnek olarak kendisi de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı bir avukat olan Mahmut Bey'in tanıklığı verilebilir. Mahmut Bey hem bir hukuk emekçisi hem de Suriyeli göçmen komşulara sahip bir vatandaş olarak, bilhassa son dönemlerde Suriyeli göçmenlerin uğradığı hak kayıplarına işaret etmekte ve kendi gözlemlerini paylaşmaktadır. Mahmut Bey'in anlattığı bir olay, Suriyelilerin gündelik hayatlarında uğradıkları hak kayıplarına ve suça maruz kalmaları halinde karşı karşıya kaldıkları çaresizliğe dair bilgi vermesi açısından bilhassa dikkat çekicidir: Mahmut Bey İstanbul'un Esenyurt ilçesinde ikamet etmektedir ve söylediğine göre haftada az birkaç kere, Esenyurt Cumhuriyet Meydanı'nda Suriyeli göçmenlerin kolluk kuvvetleri tarafından göz altına alındığına şahit olmaktadır. Kendisi 2025 yılının yaz aylarında yine Cumhuriyet Meydanı'nın yakınından geçmekte olduğu bir gün, meydana kurulan seyyar bir giyecek tezgahının başında, sözlü olarak tartışmakta olan iki kadın görmüş ve olayın ne olduğunu anlamak amacıyla yavaşladığında, kadınlardan birinin Suriyeli olduğunu fark etmiştir. Mahmut Bey'in beyanına göre olayın yalnızca sözlü tartışmadan ibaret olmasına rağmen kolluk kuvvetleri olay yerine derhal intikal etmiş ve Suriyeli kadını kolundan çekerek karakola götürmeye çalışmıştır.

Bunun üzerine kadın çok korkmuş ve ken-

disini kolundan tutmuş halde bulunan polise Arapça olarak bir şeyler söylemiştir. Suriyeli kadının yakınında bulunan çocuk ise (Mahmut Bey çocuğun kadının oğlu olduğunu tahmin ediyor) hemen kadını az ötedeki polis otosuna doğru götürmekte olan polis memurunun yanına koşmuş ve memura kadını götürmemeleri için Türkçe olarak yalvarmıştır. Neticede polis memurları kadını ve çocuğu polis otosuna koyarak götürmüşlerdir. Mahmut Bey'in söylediğine göre bu olay Suriyeli göçmenlerin günümüz itibarıyla içinde bulundukları güvensizlik ortamına işaret etmektedir. Mahmut Bey'in ifadesine göre Suriyeliler her an deport edilebilme korkusuyla yaşamaktadırlar ve bu korkuları hiç de yersiz değildir. Zira kendilerince sıradan olan herhangi bir jest veya söz dahi karşı taraf tarafından hakaret ve/veya sözlü saldırı olarak yorumlanabilmekte ve bu da sınır dışı edilmeye zemin hazırlayabilmektedir. Mahmut Bey'in anlattığı olay Suriyeli göçmenlerin içinde bulunduğu belirsizliğin ve çaresizliğin adeta somut bir göstergesidir.

3.6. İzlem ve Sonuç

Yukarıdaki örnekler incelenerek de anlaşılabileceği üzere, özellikle geçtiğimiz son bir yılda Suriyeli göçmenlerin üzerindeki geri dönüş baskısının artışına paralel olarak, göçmenlerin adalete erişim haklarına da kısıtlamalar getirilmiş ve mobilizasyonları azaltılarak kendilerine oldukça dar bir hareket alanı bırakılmıştır. Bununla beraber Suriyeli göçmenler suça maruz kaldıkları hallerde gerek dil bariyeri gerekse otoriteler tarafından hukuki bilgilendirme yapılması konusundaki eksiklikler nedeniyle haklarını arayamamakta veya haklarını arama ko-

nusunda çekingen davranmaktadırlar. Bütün bunlara ek olarak sınır dışı edilmelerin artması ve gelişigüzel yapılması nedeniyle, Suriyeli göçmenler hemen her anlarını korku ve güvensizlik içinde geçirmekte ve bazı hallerde topluma karışmaktan ve sokağa çıkmaktan dahi imtina etmektedirler.

Yaptığımız saha araştırmalarında elde ettiğimiz bilgiler ve anlatılar doğrultusunda, Esad rejimin devrilmesinden sonra sınır dışı edilmekten korktukları için kendilerini eve kapatan pek çok göçmen kadın olduğunu söyleyebiliriz. Söz konusu Suriyeli göçmen kadınlar, her an bir yanlış anlaşılmaya maruz kalarak sınır dışı edilme korkusuyla yaşamaktadırlar. Göçmen ve Mülteci Dayanışma Ağı olarak, adalete erişim konusunda yaşanan sıkıntılar sebebiyle her geçen gün artan sayıda aldığımız başvurular da bu durumu doğrular niteliktedir. Elbette dayanışma ağı gönüllüleri olarak yaptığımız saha çalışmasından edindiğimiz bilgiler çoğunlukla öznel anlatı ve gözlemlere dayandığından yorumlara açıktır. Öte yandan araştırmalarımız sonucu elde ettiğimiz bilgiler, raporumuzun muhataplarına, söz konusu hak kısıtlamaları sebebiyle hemen her gün son derece vahim sıkıntılarla karşı karşıya kalmakta olan Suriyeli göçmenlerle empati kurma olanağı sağlaması sebebiyle büyük önem arz etmektedir.

4. Suriyeliler Başta Olmak Üzere Türkiye'de Yaşayan Göçmenlerin Eğitime Ulaşım Koşulları

Bu bölümde özellikle Suriyeli göçmen çocuk ve gençlerin ifadelerine dayanarak, Türkiye'de yaşayan göçmenlerin eğitim

haklarına ulaşım koşulları ve son dönemde göçmenlerin eğitim kurumlarında karşı karşıya kaldıkları muamelelerin yanı sıra, eğitime ulaşım hakkı konusunda yapılan değişiklikler ve göçmen çocukların uğradığı akran zorbalığı gibi konular ele alınacaktır. Konu hakkında elde ettiğimiz veriler derinlemesine mülakatlar yoluyla elde edilmiş ve konu hakkında yaşları yedi ile on yedi arasında değişen toplam altı çocuk ile görüşülmüştür. Tahmin edilebileceği üzere, elimizdeki veriler konu hakkında geniş ve kapsamlı istatistiki sonuçlara varmak açısından oldukça kısıtlıdır, fakat bunun yanı sıra halihazırda Türkiye'deki eğitim kurumlarına düzenli olarak devam etmekte olan söz konusu göçmen çocukların tecrübeleri ve duygu ve düşüncelerini raporun okuyucularına sağlayabilme potansiyeli olması bakımından oldukça önemlidir. Gerek Göçmen ve Mülteci Dayanışma Ağı gönüllüleri olarak sahada yaptığımız bu çalışma sırasında dinlediğimiz hikayeler, gerekse ağ olarak bize başvuran kişilerin anlatılardan yola çıkarak vardığımız sonuç şudur ki, Suriyeliler başta olmak üzere göçmen çocuk ve gençlerin Türkiye'deki eğitim kurumlarında karşı karşıya kaldıkları ötekileştirme ve akran zorbalığı özellikle son yıllarda oldukça endişe verici boyutlara varmış durumdadır ve bu durum ileride ülkemizde yaşayan göçmenlerin yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını da yakından ilgilendiren çok daha vahim sonuçlara yol açabilir.

Eğer göçmen çocuk ve gençlerin sistematik dışlanma, ötekileştirme ve akran zorbalığına maruz kalması sorununa yasa yapıcılar ve otoriteler tarafından çözüm getirilemez ve bu durum görmezden gelinmeye devam eder ise yakın gelecekte tabiri caizse bir "kaybedilmiş gençler" ordusuyla karşı karşıya gelebiliriz ki, bu hem topluma en-

tegrasyon sağlanmasına fırsat tanınmamış bu gençlerin kayıt dışı mekanizmalara itilmesine, hem de büyük bir insan/beyin gücü kaybına yol açabilir diye düşünmekteyiz. Hal böyle iken göçmen çocuk ve gençlerin eğitim hayatının iyileştirilmesi ve hem göçmenleri hem de Türkiye vatandaşlarını ilgilendiren, okullardaki akran zorbalığı konusunda ciddiyetle eğilinmesi gerekmektedir.

4.1. Göçmenlerin Eğitim Hakkı Bağlamında Gündelik Yaşam Deneyimleri

Suriye’de iç savaşın patlak vermesinin akabinde Suriye’den Türkiye’ye kitlesel göçün başladığı tarihlerde göçün geçici olduğu öngörüldüğünden, Suriyeli çocuk ve gençlerin kendi eğitim sistemlerinden kopmaması hedeflenerek, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisindeki eğitim kurumlarına alınmak yerine kamplarda ve çeşitli şehirlerde kurulan “Geçici Eğitim Merkezleri”ne (GEM) yerleştirildiler. Faaliyetleri esas olarak 2014 yılına kadar devam eden ve devamında faaliyetlerine kademeli olarak son verilen Geçici Eğitim Merkezlerinde, eğitim ağırlıklı olarak Arapça olarak ve çoğunlukla Suriyeli öğretmenler tarafından verilmekteydi.

2014-2020 yılları arası dönemde Suriyelilerin eğitime erişimi konusunda büyük değişimlere gidildi. Geçici Eğitim Merkezlerinin faaliyetlerine kademeli olarak son verilirken, göçmen çocuklar başta Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı devlet okulları olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisindeki okullara yerleştirildiler ve Suriyeli çocuklar Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan diğer

çocuklar ile aynı sınıflarda eğitim görmeye başladı. Bu yıllar arasında ayrıca Suriyelilerin topluma entegrasyonu politikası bağlamında, uluslararası fonlu projelerle de Suriyeli çocuk ve gençlere Türkçe öğretilmeye başlandı.

2020 yılından sonraki dönemde ise Suriyeli göçmen çocuk ve gençlerin eğitim hakkına erişimi konusunda bazı kısıtlamalara gidildi ve göçmen çocuklar çeşitli eğitim engelleriyle karşılaştı. Örneğin seyreltme politikasına bağlı olarak adres kaydı düşen pek çok çocuk ve genç ikametgâh bürokrasisinin kurbanı oldu ve bir kısmı devam etmekte oldukları okullardan ayrılmak zorunda kaldı ve/veya okula hiç başlayamadılar. Ayrıca yüksek öğrenim kurumlarında uygulanmakta olan harç muafiyeti kuralı iptal edilerek göçmen gençler astronomik uluslararası öğrenci harçlarını ödemek zorunda bırakıldı.

Esad rejiminin devrilmesinden sonraki dönemde ise, Suriyeli göçmenlere yönelik toplumsal ve bürokratik düzeydeki geri dönüş baskısına paralel olarak, okullarda göçmen çocuk ve gençlere karşı uygulanan akran zorbalığı adeta zirve yaptı ve halihazırda sınır dışı korkusuyla yaşayan pek çok genç ve çocuk tabiri caizse okuldan uzaklaştı ve bir nevi izolasyon yaşar hale geldiler. Akran zorbalığının bilhassa ortaokul ve lisede nedenli keskin yaşandığını ve acı verici sonuçlara yol açtığını kişisel hikayeler üzerinden ileriki bölümlerde anlatacağız, fakat göçmenlere karşı uygulanan akran zorbalığının üniversitelerde bile endişe verici boyutlarda olduğunu anlatabilmek açısından saha araştırmamız esnasında dinlediğimiz bir hikâyeyi kısaca paylaşmak isteriz:

Mariam yirmili yaşlarının henüz başında Fi-

listinli eşcinsel bir kadındır ve İstanbul'da bir devlet üniversitesinde eğitim görmektedir. Kendisi aynı zamanda bir kadın hakları aktivistidir ve Türkiye'de kadın haklarını iyileştirmek için yapılan çeşitli çalışmalara katılmaktadır. Mariam feminist bir kadın olarak cinsel yönelim ve cinsiyet temelli ayrımcılığa karşıdır, dolayısıyla inandığı değerlere ters düşmemek adına kendi deyimiyle "tehlikeli" ortamlarda dahi cinsel yönelimini açıkça beyan etmektedir. Mariam, 2025-2026 eğitim öğretim yılının başlarında son derece endişe verici bir deneyim yaşamış ve cinsel yönelimi bahane edilerek eğitim görmekte olduğu üniversitede radikal milliyetçi bir grubun sözlü saldırısına uğramış, fiziksel saldırıya uğramaktan ise son anda kurtarılmıştır. Mariam'ın yaşadıkları giderek artmakta olan ırkçılığın ve buna bağlı olarak göçmenlere karşı uygulanan akran zorbalığının son derece vahim bir örneğidir.

4.2. Göçmen Çocuk ve Gençlerin Eğitime Erişimde Yaşadıkları Zorluklar ve Söz Konusu Zorlukların Çocuk ve Gençlerin Hayatlarına Etkileri: Birinci Vaka

Bu bölümde, Suriyeli göçmen çocukların Türkiye'de uğradıkları ırkçılık temelli akran zorbalığının ne denli endişe verici ölçütlerde olduğunu raporun muhataplarına daha detaylı anlatabilmek açısından, yukarıda da sözü edilen Şarife Hanım'ın on beş yaşındaki oğlunun yaşadıklarını paylaşmayı gerekli görmekteyiz. Şarife Hanım'ın anlatısıyla, ergenlik çağına yeni girmiş sayılabilecek ortanca oğlu son derece naif bir çocuktur ve pek çok erkek çocuğunun aksine

hareketli sporlardan ziyade evde yemek yapmak ve temizlik işlerinde annesine yardımcı olmak gibi şeylerle ilgilenmektedir. Kendisi ayrıca oldukça çekingen bir gençtir ve bu çekingenliği sebebiyle yeni arkadaşlar edinmekten ve yaşlılarıyla sosyalleşmekten zaman zaman kaçınmaktadır.

2025 yılının başlarında ise Şarife Hanım'ın oğlunun kendini toplumdan neredeyse tamamen izole etmesine ve eve kapanmasına sebep olan elim bir olay yaşanmıştır: Şarife Hanım'ın oğlu çoğunluğu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan arkadaşlarıyla beraber dışarı çıkmış ve gençler mahalledeki boş bir alanda futbol oynamaya başlamışlardır. Oyun sırasında veya oyun bittikten sonra (Şarife Hanım olayın tam olarak ne zaman gerçekleştiğini bilmemektedir) Türk gençler Suriyeli gence "Sen Suriyelisin, aramızda ne işin var?" "Sen bir daha gelme," ve benzeri sözler sarf etmişler ve genç adamı eve dönmeye zorlamışlardır. Bu olay halihazırda oldukça çekingen bir yapıya sahip olan genci tamamen eve kapanmaya itmiştir.

Suriyeli genç artık sokağa neredeyse hiç çıkmamakta, okula ise ailesinin zoruyla nadiren gitmektedir. Şarife Hanım'ın ifadesine göre ise okul müdürü ve diğer öğretmenler oğlunun okula gitmiyor olmasından ötürü endişe duymamış ve Türk gençlerinin devamsızlık yapmaları durumunda yaptıkları gibi aileyi haberdar etme gereği duymamışlardır. Şarife Hanım oğlunun okula devam etmemesinden büyük keder duymakta ve kendisini çaresiz hissettiğini ifade etmektedir. Oğlunun böyle giderse eğitimine devam edemeyeceğini ve "harcanıp gideceğini" üzüntüyle söylemektedir. Şarife Hanım'ın oğlunun yaşadıkları, akran zorbalığının Suriyeli göçmen gençlerin ge-

leceğini tehlikeye atan esas şeylerden biri olduğunu gösteren tipik bir örnek olarak değerlendirilebilir.

4.3. Göçmen Çocuk ve Gençlerin Eğitime Erişimde Yaşadıkları Zorluklar ve Söz Konusu Zorlukların Çocuk ve Gençlerin Hayatına Etkileri: İkinci Vaka

İrkçılık temelli akran zorbalığı yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere bazı çocuk ve gençlerin eğitim hayatlarının sekteye uğramasına, hatta tamamen bitmesine sebep olmaktadır. Öte yandan akran zorbalığı ile mücadele etmek zorunda kaldığı halde okula devam eden pek çok göçmen çocuk da vardır ve bu çocuk ve gençler akademik hayatın zorluklarını üstlenmelerinin yanı sıra adeta psikolojik bir savaş da vermektedirler. On iki yaşındaki Pakistanlı Sana'nın yaşadıkları bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Sana, kısmen yakın bir geçmişte iki kardeşi ve annesiyle birlikte Türkiye'ye göç etmiştir ve şu anda kendinden bir yaş büyük abisiyle birlikte mahallelerinde bulunan ortaokula devam etmektedir. Sana okulda oldukça başarılıdır ve matematik başta olmak üzere pek çok derste üstün başarı göstermektedir. Fakat kendisiyle konuştuğumuzda, okumayı çok sevmesine rağmen uğradığı akran zorbalığı nedeniyle zaman zaman içinden okula gitmek gelmediğini söylemiştir. Sana, ifadesine göre sınıfındaki diğer çocuklar tarafından ten renginin farklılığı sebebiyle alay edilmekte ve iğneleyici sözlerle karşı karşıya kalmaktadır.

Sana, uğradığı zorbalığın sonucunda -yaşı da göz önüne alındığında- oldukça sıra dışı bir "direniş" yöntemine başvurmuş (bu kelimeyi bizzat kendisi sarf etmiştir) ve feminizmle ilgili araştırmalar yapmaya başlamıştır. Konuşmalarından anlaşıldığı üzere, Sana henüz on iki yaşında olmasına rağmen feminizm konusunda oldukça bilgilidir ve bedensel özellikleri hedef alınarak uğradığı akran zorbalığının olası neden ve sonuçlarına dair oldukça derinlikli fikirler ortaya koymaktadır. Sana ayrıca, sınıftaki kız arkadaşlarını da ataerkil düzenin kadın bedeninin ötekileştirilmesine sebep olduğu konusunda bilgilendirmekte ve ten renginden dolayı kendisini eleştirmelerinin aslında tüm kadınlar için olumsuz sonuçlara yol açabileceğine dair onları uyarmaktadır. Sana'nın ifadesine göre zorbalıkla mücadele etmek için uyguladığı bu yöntem kısmen işe yaramış ve kendisine zorbalık uygulayan bazı çocuklar bunu yapmayı sona erdirmiştir. Açıkça ifade etmek gerekir ki Sana'nın kurduğu cümlelerin derinliği, zekâsı ve bilgisi saha araştırmacıları olarak bizleri de oldukça etkilemiştir. Yine de bu kadar genç yaştaki bir kız çocuğunun böylesine zorlayıcı bir psikolojik savaş vermek zorunda kalması oldukça üzücüdür ve son derece zeki olduğu her halinden belli olan bu çocuğun - fikrimizce kendisine akran zorbalığı uygulayan sınıf arkadaşlarını zorbalığın yıkıcı sonuçları hakkında kendi başına bilgilendirmeye çalışmak zorunda kalması yerine - öğretmenleri tarafından korunup kollanması ve çok sevdiği derslerine yoğunlaşması gerekmektedir. Nihayetinde çocuk ve gençleri eğitmek en başta eğitim emekçilerinin görevidir.

4.4. Göçmen Çocuk ve Gençlerin Eğitime Erişimde Yaşadıkları Zorluklar ve Söz Konusu Zorlukların Çocuk ve Gençlerin Hayatına Etkileri: Üçüncü Vaka

Suriyeli göçmenlerin üzerindeki geri dönüş baskısına paralel olarak artmakta olan ırkçılık temelli akran zorbalığının gençleri okul hayatından nasıl uzaklaştırmakta olduğuna dair bir başka örnek de on yedi yaşındaki Suriyeli bir genç olan Karam'ın yaşadıklarıdır. Karam da tıpkı yukarıda hikayesini anlattığımız Sana gibi derslerinde üstün başarı gösteren bir gençtir. Karam, deyim yerindeyse okul, spor salonu ve evi arasında mekik dokumakta, ders çalışmaktan ve spor yapmaktan sosyalleşmeye zaman bulamıyor gibi görünmektedir. Kendisine sosyalleşmeyi niçin tercih etmediğini sorduğumuzda ise karşımıza bambaşka bir tablo çıkmıştır. Karam ifadesine göre "Suriyeli olduğu için" toplumda kabul görmek için derslerinde çok başarılı olmalı ve fiziksel olarak çok iyi görünmelidir. Aksi takdirde göze batacak ve bilhassa yaşıtları tarafından acımasızca eleştirilecektir. Karam şöyle demektedir: "Mükemmel Türkçe konuşmaya çalışıyorum, çok çalışıp yüksek notlar alıyorum, kimseyle kavga etmiyorum, herkese saygılı davranıyorum yine de 'Sen Suriyelsin,' diyorlar ve beni tam olarak sevemiyorlar,".

Aslına bakılırsa Karam'ın kurduğu bu cümle, günümüz itibarıyla Suriyeli ve Suriyeli olmayan pek çok göçmen gencin yaşadıklarını özetler niteliktedir ve oldukça can acıtıcıdır. Karam, ailesinin isteği bu yönde olmasına rağmen üniversite eğitimine Türkiye'de de-

vam etme fikrinden oldukça uzaktır. Çünkü yine kendi deyimiyle "yetmiştir artık", O, daha da çok çalışacak ve şu anda İngiltere'de öğretim görevlisi olarak yaşamını sürdürmekte olan amcasının yanına gidecek ve "bir daha arkasına bile bakmayacak, Türkiye'ye tatile bile gelmeyecektir". Karam bu hayalini gerçekleştirmek için özel bir sınavı girmesi gerektiğini belirtmiştir ve şu anda bu sınavı geçebilmek için var gücüyle çalışmaktadır. Kendisine Türkiye'de öleceği kimse olup olmadığı sorulduğunda ise hüznü bir ifadeyle, elbette ki Türkiye'de Suriyeli olmayan çok sevdiği arkadaşları da olduğunu, fakat yıllar boyunca sistematik olarak uğradığı akran zorbalığının acı verici anılarından kurtulmanın tek yolunun bir daha Türkiye'ye hiç gelmemek olduğunu düşündüğünü beyan etmiştir. Karam'ın hikayesini paylaşmak, raporun muhataplarının Suriyeli gençlerin Türkiye'de uğradığı ötekileştirmeye dair bir fikir edinmesini ve onlarla insani düzeyde bir bağ kurmalarını sağlayacaktır diye umut etmekteyiz.

4.5. İzlem ve Sonuç

Yukarıda sunduğumuz örnekler, göçmen çocuk ve gençlerin eğitime erişimine gerek politik gerek toplumsal düzeyde getirilen engeller konusunda raporun muhataplarını aydınlatmayı, ötekileştirme ve dışlanmaya karşı yetişkinlerden daha hassas bir konumda bulunan çocuk ve gençlerin ihtiyaçlarına duyarlı bir yaklaşım geliştirmelerini amaçlamaktadır. Özellikle sayıları bir milyonu geçen Suriyeli göçmen çocukların topluma entegrasyonunu sağlamak ve ileride yaşanabilecek daha vahim hak kayıplarının ve buna bağlı gelişebilecek toplumsal problemlerin önüne geçebilmek

açısından, söz konusu çocukların eğitim hayatına katılımını ve eğitim kurumlarında geçirdikleri süre içerisinde güven içinde hissetmelerini sağlamak son derece büyük önem arz etmektedir.

Buna ek olarak, Türkiye’de yıllar içinde endişe verici bir artış gösteren akran zorbalığının önüne geçilmesi ve konu hakkında öğrencilerin yanı sıra velilerinin de bilgilendirilmesi gerek göçmen çocuk ve gençlerin gerek Türkiye vatandaşı çocuk ve gençlerin fiziksel ve psiko-sosyal güvenliğinin tesis edildiği eğitim alanlarında eğitim görmelerine olanak sağlayacaktır.

5. Ek Bölüm: 2026 Yılı İtibarıyla Geri Gönderme Merkezlerinin Durumu

Raporumuzun bu kısmında, son yıllarda sokaklarda, meydanlarda ve metro ve metrobüs gibi toplu ulaşım araçlarının kalış noktalarının girişinde, sayıları giderek artmakta olan mobil göç noktalarından ve Geri Gönderme Merkezleri’nin (GGM) giderek artmakta olan faaliyetlerine değinecek ve söz konusu faaliyetlerin, özellikle Suriyeli Göçmenler üzerinde nasıl bir sınır dışı edilme tehdidi ve örtük bir geri dönüş baskısı yaratarak, kişilerin güvensizlik duygusunu artırdığından bahsedilecektir. Denilebilir ki içinde bulunduğumuz 2026 yılı itibarıyla Geri Gönderme Merkezleri adeta hukuki birer idari gözetim tesisi olmaktan çıkarak göçmenleri güvensizliğe iten, şeffaflıktan uzak, kapalı mekanizmalara dönüşmüştür.

Sayıları giderek artmakta olan Mobil Göç Noktalarından Geri Gönderme Merkezlerine devamlı bir göçmen sevkiyatı yapılmak-

ta ve söz konusu merkezler kapasitelerinin çok üzerinde dolmaktadır. Adeta dış dünya kapalı durumda olan Geri Gönderme Merkezlerinde, göçmenlerin uğradığı muamelenin niteliği kesin olarak tespit edilmemekte birlikte, bu merkezlerde tutulan kişilerin -geri dönüşe razı olduklarına dair belgeleri imzalamadıkları takdirde- çoğu zaman hukuki desteğe ulaşamadığı, hatta tıbbi destek ve tuvalet izni gibi son derece insani ihtiyaçlardan dahi mahrum bırakıldıkları aktarılmaktadır. İçeride bulunanlara hukuki destek ve nitelikli tercüman sağlanmaması adil yargılanma hakkı, işkence ve eziyetten korunma hakkı, geri gönderilme hakkı-geri gönderme yasağı- yanında sığınma hakkını da neredeyse tamamen ortadan kaldırmakta, hukuki destek talebinde ısrar edenler ise tehdit ve zorbalıkla sessiz kalmaya zorlanmaktadır.

İlk başta göç konusunda çalışan başlıca hak sağlayıcıları olarak tasarlanan Geri Gönderme Merkezleri son zamanlarda hak ihlallerinin en çok görüldüğü alanlar haline gelmiş ve sürekli bu merkezlere alınarak deport edilme korkusunu yaşayan göçmenler, zaman içinde sosyal hayata karışmaya, sokağa çıkmaya, hatta acil durumlarda hastanelere başvurmaya dahi çekinir hale gelmişlerdir. Geri Gönderme Merkezlerinin denetimlerinin AB tarafından yapılıyor olduğu söylense bile, denetimler esnasında teftiş heyetlerine göstermelik birkaç merkez açılmakta, asıl vahim tablo saklanmaktadır. Hal böyle iken, yukarıda sözünü ettiğimiz pek çok sorunun çözümü için öneriler getirirken, bütün bu sorunlar ile direkt bağlantılı olan, hatta bu sorunların pek çoğunun sebebi olan Geri Gönderme Merkezlerini mercek altına almamak, sorunların daha da hasır altı edilmesine sebep olacaktır.

6. Sonuç

Bu raporda, göçmen ve sığınmacılara yönelik temel haklardan bazılarına yönelik engel ve ihlalleri somut vaka analizleri üzerinden aktarmaya çalıştık. Amine Hanım'ın reçete yazdıramadığı için ağrılar içinde geçen günleri, Rana Hanım ve çocuklarının günlerce süren öksürüğü, karakola/savcılığa gitmekten ölesiye korkan göçmenlerin endişeleri ya da okullarda maruz kaldığı zorbalık yüzünden eğitim hayatından bütünüyle uzaklaşan ergenlerin öyküleri... bu vakaların teki dahi herhangi bir istatistiki tablodan çok daha fazlasını anlatmakta, İstanbul'da öteki olmanın insani bir panoramasını sunmaktadır.

Rapor aslında şu tabloyu açık bir biçimde ortaya koymaktadır: Suriyeli göçmenlerin temel haklarının kısıtlanması, yalnızca bireysel düzeyde değil toplumsal düzlemde de ciddi yıkım ve trajediler yaratmaktadır. Sağlık hizmetlerine erişemeyen göçmenler denetimsiz kliniklere sığınmaktadır; bu durum yalnızca göçmenleri değil, tüm toplumu etkileyen bir halk sağlığı riskine dönüşmektedir. Adalet erişimi engellenen göçmenler git gide daha fazla kabuklarına çekilmekte, görünmez hale gelmektedirler. Okullarda akran zorbalığına uğrayan gençler ise ne kadar başarılı olurlarsa olsunlar sonunda eğitim yaşamından uzaklaşmaktadırlar.

Raporun başında söylediğimizi tekrarlamak isteriz: Tüm bunlar tesadüf değildir. Suriyeli göçmenlerin ülkelerine geri dönmelerini sağlamaya yönelik sistematik bir yıldırma politikasının parçasıdır. Buna karşın tarihsel deneyimler bize göstermektedir ki bu tür politikalar, kişileri gönüllü geri dönüşe teş-

vik etmek bir yana, mevcut hak ihlallerini derinleştirmekte ve hem göçmenlerin hem de yerli toplumun zarar gördüğü kısır döngülere yol açmaktadır.

7. Politika Önerileri

7.1. Suriyeli Göçmenlere Yönelik Politika Önerileri

Bu bölüm, Türkiye'de geçici koruma statüsüyle bulunan Suriyeli nüfusun toplumsal uyumu ve yerel düzeyde haklara erişimi üzerindeki engelleri kaldırmaya odaklanmaktadır:

Yerel Katılım ve Sosyal Uyum: Yerel yönetimler, Suriyeli göçmenlerin kentsel hizmetlere erişimini kolaylaştırmak amacıyla "Göçmen Masaları" veya "Çok Amaçlı Toplum Merkezleri" kurmalıdır. Halk arasında gelişen ön yargıların önlenmesi amacıyla, yerel mahalle ölçeğinde toplumsal kaynaşmayı teşvik eden sosyal ve kültürel etkinlikler planlanmalıdır. Bu kapsamda, kamuoyunda tanınan figürlerin katılımıyla bilinçlendirme faaliyetleri yürütülmeli ve kamu spotları aracılığıyla toplumsal barışın önemi vurgulanmalıdır. Sıradan ve gündelik ırkçılığın nasıl ağır bir yıkım yarattığı sarıh bir dille tüm boyutlarıyla anlatılmalıdır. Hukuki Güvence ve Vatandaşlık: İnsani krizler nedeniyle ülkeye giriş yapan bireylerin temel haklara erişimi kolaylaştırılmalı, belli şartlar sağlandıktan sonra vatandaşlık verilmesi gündeme getirilmelidir.

Kurumsal İletişim ve Yerel Hizmetler: Bele-

diyeler ve tüm kamu kurumlarında (sağlık ve eğitim dahil) çok dilli hizmet anlayışına geçilmeli, dil bariyeri kaynaklı aksaklıklar giderilmelidir. Başta belediyeler olmak üzere yerel düzeyde kadrolu tercüman istihdamı önceliklendirilmeli; göçmenlerin telefon veya e-posta yoluyla ulaşabileceği kalıcı bir danışma hattı faaliyete geçirilmelidir.

Sağlık Hizmetlerinde Eşitlik: Sağlık hizmetlerinde “turist tarifesini” benzeri yüksek ücretlendirme modelleri terk edilmeli, herkes için adil bir maliyetlendirme politikası izlenmelidir. Özellikle acil ihtiyaç içindeki göçmenlerin korunması güvence altına alınmalıdır.

7.2. Genel Göçmen Haklarına Yönelik Politika Önerileri

Bu bölüm, statü farkı gözetmeksizin Türkiye’deki tüm göçmenlerin insan hakları standartlarına erişimini, uluslararası yükümlülükleri ve yerel idarenin sorumluluklarını kapsamaktadır:

- **Uluslararası Mevzuat ve Mültecilik:** Uluslararası belgelerle tanınan sığınma hakkına saygı gösterilmeli; Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne koyduğu coğrafi çekinceyi kaldırarak şartları taşıyan göçmenlere mültecilik statüsü tanınmalı, geri gönderme yasağına titizlikle uyulmalıdır.
- **Yerel Yönetimlerin Sosyal Yardım Sorumluluğu:** Belediyeler, mültecilerin ve göçmenlerin insani yaşam koşullarına erişimi için sundukları ayni ve nakdi sosyal yardımlarda “vatandaşlık” şartı yerine “ihtiyaç sahibi olma” kriterini esas almalıdır. Kent konseylerinde “Göçmen Meclisleri” kurul-

rak, göçmenlerin kendi yaşamlarını ilgilendiren kararlarda söz sahibi olmaları sağlanmalıdır.

- **İdari Uygulamalar ve Denetim:** Uygulamada bir cezalandırma aracına dönüşmüş bulunan idari gözetim uygulamasına son verilmeli, geri gönderme merkezleri kapatılmalıdır. Bu uygulama sonlandırılana kadar, Geri Gönderme Merkezleri (GGM) ile ilgili mevcut işleyiş gözden geçirilmeli; idari gözetim süreçleri hukuki güvence altına alınmalıdır. GGM’ler başta olmak üzere göçmen haklarına yönelik denetimler tam yetkili bağımsız heyetlerce sağlanmalıdır. Ayrıca hastanelerde veya gözaltında bulunan göçmenler için barolarla iş birliği içinde çalışacak acil müdahale birimleri kurulmalıdır.

- **Sınır Politikaları ve Yük Paylaşımı:** Kitlesele göç hareketleri karşısında insani koruma ilkeleri gözetilerek güvenli geçiş imkânları değerlendirilmelidir. Göçün getirdiği sorumluluklar uluslararası düzeyde paylaşılmalı; bu amaçla devletleri, STK’ları ve uluslararası kurumları kapsayan, yüksek bütçeli ve yetkin bir küresel göç komisyonu hayata geçirilmelidir.

- **Temel Haklar ve Öncelikli Gruplar:** Yaşam ve sağlık başta olmak üzere bütün temel haklar, vatandaşlık statüsünden bağımsız olarak herkes için korunmalıdır. Bu hizmetlerin sunumunda; gebe kadınlar, çocuklar, kronik hastalıklardan mustarip olanlar ve acil vakalar önceliklenmeli ve söz konusu kişilere sağlık hizmetleri koşulsuz ve şartsız olarak verilmelidir.

- **Sivil Toplum ve Çalışma Hayatı:** Sivil toplum kuruluşlarının göç alanındaki çalışmaları desteklenmeli, bütçe kısıtlamaları yerine kamu-STK iş birliği güçlendirilmelidir. Tüm demokratik kitle örgütleri bünyesinde göçmen hakları birimleri oluşturulmalı ve iş

dünyasında hak kayıplarının önlenmesi için sendikaların tüzükleri, göçmenleri ve göçmen işçileri kapsayacak şekilde güncellenmelidir.

KAYNAKÇA

- Göçmen Mülteci Dayanışma Ağı. 2026. Göçmen ve Mültecilerin Sağlık Hakkına Erişim Engelleri ve Yaşanan Hak İhlalleri. 16 Ocak 2026.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. 2026. Geçici Koruma İstatistikleri ve Güncel Göç Verileri. (Erişim Tarihi: Mayıs 2026).
- Göç İdaresi Başkanlığı. n.d. Mevzuat Arşivi ve Politika Belgeleri.
- Türk Tabipleri Birliği. n.d. Göçmen Sağlığı ve Hak İhlalleri İzleme Raporları.
- Göç Araştırmaları Derneği. n.d. Sağlık Hakkına Erişimde Engeller Araştırması.
- Dünya Sağlık Örgütü. n.d. Refugee Health Status Report: Turkey.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. n.d. Sağlık Uygulama Tebliği (SUT) ve İlgili Genelgeler.
- Sosyal Güvenlik Kurumu. n.d. Genel Sağlık Sigortası (GSS) Düzenlemeleri ve Mevzuat Belgeleri.
- Resmi Gazete. 2013. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). n.d. Sağlık ve Demografi İstatistikleri.
- Hêvî LGBT+. n.d. HIV ve Sağlık Hizmetlerine Erişim Ortak Raporu.
- Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA). n.d. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Raporları.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR). n.d. Türkiye’de Mülteci Sağlığı ve Destek Programları Raporları.

